

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-21>
УДК 336.018

Середа О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2077>

Sereda Olena

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

BEHAVIORAL ASPECTS OF FINANCIAL SECURITY OF HOUSEHOLDS

Стаття присвячена актуальним питанням поведінкових аспектів фінансової безпеки домогосподарств. Досліджено взаємозв'язки домогосподарств з фінансовою системою країни. На основі аналізу наукових підходів до сутності фінансової безпеки з'ясовані особливості цієї категорії. Підґрунтям забезпечення фінансової безпеки є прийняття фінансових рішень домогосподарствами. Доведено, що на рівень фінансової безпеки впливають поведінкові фактори. Окреслені ключові зовнішні і внутрішні загрози і ризики домогосподарств в сучасних умовах з урахуванням поведінкових чинників. Поведінковими факторами визначено ставлення до ризику, психологічні і соціальні фактори, фінансова грамотність. Деталізовано фактори впливу на прийняття фінансових рішень домогосподарств: евристики, емоції, вплив ринку, неприйняття втрат. Визначено стратегії для зменшення негативного впливу поведінкових чинників на фінансову безпеку домогосподарств на рівні держави та домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарства, фінансова безпека домогосподарств, поведінкові фактори, прийняття фінансових рішень, ризики та загрози.

The current situation in Ukraine is a difficult stage of economic development, new conditions for the functioning of the country as a whole, individual business entities, and households are emerging. The set of threats from the external and internal environment actualizes the problems of ensuring financial security. The article is devoted to topical issues of behavioral aspects of household financial security. The relationship between households and the financial system of the country was studied. Based on the analysis of scientific approaches to the essence of financial security, it was established that the financial security of households is a complex set of relationships that ensures a stable state of protection against various threats and risks. The main objects of financial security are the financial resources and assets of households. The basis for ensuring financial security is the adoption of financial decisions by households. It has been proven that the level of financial security is influenced not only by economic risks and threats, but also by behavioral factors. The key external and internal threats and risks of households in modern conditions are outlined, taking into account behavioral factors. Attitude to risk, psychological and social factors, financial literacy are indicated as the main behavioral factors. It is also important to consider internal and external threats that can affect financial security, such as a worsening economic situation in the country, job loss, medical expenses and unexpected financial expenses. It was found that the behavioral factors that influence the financial decisions of households include heuristics, emotions, market influence, loss aversion. Financial literacy, as the ability of households to effectively manage their finances, directly affects financial security. It is substantiated that the level of financial security of households depends not only on the strategies of managing one's own financial resources, but also on the activities of the state. Strategies for reducing the negative impact of behavioral factors on the financial security of households at the state and household levels have been identified.

Key words: households, household financial security, behavioral factors, financial decision-making, risks and threats.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в Україні є складним етапом економічного розвитку, виникають нові умови функціонування як країни в цілому, окремих суб'єктів господарювання, так і домогосподарств. Сукупність загроз зовнішнього і внутрішнього середовища актуалізує проблеми забезпечення фінансової безпеки. Однією з найважливіших складових будь-якої держави є домогосподарства, які відіграють ключову роль в економічних процесах. Домогосподарства є основними учасни-

ками фінансової системи, вони є постачальниками економічних ресурсів і кінцевими споживачами більшої частини національного продукту [1; 2]. Тому фінансова безпека домогосподарств є гарантією соціальної стабільності в державі та вагомим фактором збалансованого розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві. Фінансова безпека домогосподарств визначається їхнім фінансовим становищем, здатністю керувати ризиками та забезпечити необхідні витрати на життя, освіту, здоров'я

та інші потреби. Вона стає основою для стабільності всієї економічної системи та впливає на рівень економічної активності та споживчий попит в країні. Сучасна парадигма фінансів передбачає підвищення ролі поведінкових факторів в процесі прийняття фінансових рішень. Відповідно до цього забезпечення фінансової безпеки домогосподарств з врахуванням поведінкових чинників набуває актуальності як на державному рівні, так і на рівні домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження проблематики фінансової безпеки домогосподарств висвітлені в працях таких вчених, як Барановський О.І. [3], Білоус І.І. [4], Воробйов Ю.М. [5], Ворошило В.В. [2], Зварич М.С. [1], Коваленко В.В. [6], Мацедонська Н.В. [6], Паламарчук В.Ю. [7], Полторак А.С. [7], Потрапелюк М. [8], Пшик Б.І. [9], Сташук О. [8] дослідженнях розкрито сутність поняття «фінансова безпека домогосподарств», її місце в фінансовій безпеці країни, виокремлені чинники впливу на фінансову безпеку. Проблеми прийняття фінансових рішень домогосподарствами розглянуто такими науковцями, як Буряк А.В. [10], Булавинець В. [11], Діденко І.В. [10], Ілляшенко П., Канеман Д., Кізіма А. [11], Кізіма Т. [11], Мульска О. [12], Талер Р., Тверські А. В працях розглянуто окремі аспекти впливу поведінкових факторів на прийняття фінансових рішень індивідуалами та домогосподарствами. Проте питання сутності фінансової безпеки домогосподарств залишаються дискусійними, не достатньо досліджено вплив поведінкових факторів в забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств.

Метою статті є визначення специфічних особливостей фінансової безпеки домогосподарств та дослідження поведінкових факторів, що впливають на забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

Виклад основного матеріалу. В проєкті Закону України «Про домогосподарство (домоекономіку)» домогосподарство визначено як «особа або сукупність осіб, які спільно проживають в одному

житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти» [14]. Домогосподарства відіграють вирішальну роль у фінансовій системі та економіці, виконуючи ряд важливих функцій. В першу чергу, вони є суттєвими споживачами, витрачаючи гроші на товари та послуги, що формує значну частку економічної активності. Вкладаючи свої заощадження в різні інвестиційні інструменти, такі як акції, облігації чи пенсійні фонди, домогосподарства генерують капітал, необхідний для розвитку компаній та підтримки фінансових ринків. Домогосподарства виступають як основні постачальники робочої сили, а також сплачують податки. Взаємодія домашніх господарств з іншими суб'єктами фінансової системи наведено в табл. 1.

Фінанси домогосподарств є невіддільною частиною фінансових відносин, що складаються на рівні держави, і взаємодіють з іншими суб'єктами економіки. Фінансовий стан домогосподарств визначається впливом загальних економічних умов та системних факторів. В науковій літературі фінанси домогосподарств розглядають як сукупність економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом, використанням та реалізацією фінансових ресурсів на рівні домогосподарства [9]. Вони відображають фінансову поведінку індивідуумів, сімей, їхні можливості і стратегії у сфері грошових відносин. Тому в складі фінансів домогосподарств доцільно розглядати персональні (особисті) фінанси, сімейні фінанси, фінанси споживачів.

У процесі спільного проживання членів домогосподарства виникають відносини розподілу фінансових ресурсів, і ці ресурси можуть бути виділені в різні фонди, зокрема: фонд споживання – для задоволення поточних потреб та утримання стабільності у щоденних витратах (придбання продуктів харчування, товарів промислового виробництва, оплата транспортних та комунальних послуг, розва-

Таблиця 1

Взаємодія домашніх господарств з іншими суб'єктами фінансової системи

Підприємства та установи	Отримання заробітної плати та інших доходів, отримання послуг
Банки та фінансово-кредитні установи	депозити, одержання кредитів, інвестування та отримання фінансових послуг
Фінансові ринки	Купівля чи продаж цінних паперів та інших фінансових інструментів через біржі та платформи
Страхові компанії	Укладання угод для захисту від ризиків, таких як медичні витрати, страхування життя, житла, автомобільне страхування
Інвестиційні компанії та фонди	інвестування грошей для отримання доходу
Держава та податкові органи	Сплата податків та отримання соціальних послуг
Недержавні пенсійні фонди	внески для покриття своїх пізніших пенсійних потреб
Інші домогосподарства	купівля та продаж товарів та послуг, обмін ресурсами, інші форми економічної взаємодії

Джерело: складено автором за [4; 5; 13]

ги та ін.); фонд заощаджень – накопичення грошей на майбутнє та створення резерву; фонд інвестування – для інвестицій та отримання прибутку: активи, фінансові інструменти, пенсійні фонди, страхові компанії. Формування цих фондів разом становлять стратегію управління грошима в домогосподарстві, де раціональне розподілення ресурсів між поточними потребами, майбутніми цілями та можливістю інвестування дозволяє забезпечити фінансову стабільність та розвиток.

Особливо в умовах макроекономічної нестабільності виникає необхідність прийняття фінансових рішень домогосподарствами в складних, з високим ступенем невизначеності та ризиками ситуації, впливає на рівень фінансової безпеки домогосподарств. Досліджуючи генезис категорії «фінансова безпека домогосподарств», можна зробити висновок про існування різних підходів (табл. 2).

Аналіз наукової літератури щодо фінансової безпеки домогосподарств дозволив визначити такі особливості як економічної категорії: 1) сукупність фінансово-економічних, соціальних та правових відносин, що забезпечує стан захищеності домогосподарств від зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек у процесі формування та використання фінансових ресурсів; 2) захищеність фінансових інтересів домогосподарств, об'єктами фінансової безпеки є фінансові ресурси і активи домогосподарств; 3) здатність домогосподарства провадити у життя самостійні фінансово-економічні рішення відповідно до своїх інтересів; 4) ризики фінансів домогосподарств виникають внаслідок ризиків, пов'язаних зі змінами економічного середовища та непередбачуваністю на фінансовому ринку.

Для ефективного забезпечення фінансової безпеки домогосподарств важливо розглянути вплив

основних чинників та потенційних загроз, що впливають на її рівень. В цьому контексті цікавим є підхід науковців, які їх поділяють за сферою виникнення на зовнішні (економічна ситуація в країні, рівень розвитку фінансових інститутів, система пенсійного і соціального забезпечення, законодавча база) та внутрішніх (фінансовий потенціал домогосподарств, фінансові цілі, фінансова поведінка) [9]. Дія таких чинників може підвищувати або знижувати рівень фінансової безпеки домогосподарств. Крім того, на процес ухвалення фінансових рішень суттєвий вплив чинять поведінкові фактори. За результатами власних досліджень виділено ключові зовнішні і внутрішні фактори впливу на фінансову безпеку домогосподарств, з урахуванням поведінкових чинників (табл. 3).

На нашу думку, ключовими чинниками є стабільний регулярний дохід, фінансовий потенціал домогосподарств. Крім того, на процес ухвалення фінансових рішень суттєвий вплив чинять поведінкові фактори, такі як ставлення до ризику, психологічні і соціальні фактори, фінансова грамотність. Важливо враховувати також внутрішні та зовнішні загрози, що можуть вплинути на фінансову безпеку, такі як погіршення економічної ситуації в країні, втрата роботи, медичні витрати та несподівані фінансові витрати. Ефективне управління цими ризиками стає ключовим аспектом стабільного фінансового стану домогосподарств. Ставлення до ризику визначає важливий аспект фінансової поведінки членів домогосподарств, науково обґрунтовано, що його рівень залежить від таких факторів, як рівень доходу, матеріальне становище, вік, освіта та навіть індивідуальні риси характеру. Доведено, що клієнти фінансових установ, які вдаються до емоційного підходу, проявляють меншу толерантність до ризикованої

Таблиця 2

Підходи до визначення «фінансова безпека домогосподарств»

Автор	Сутність поняття
Воробйов Ю.М., Ворошило В.В. [5, с. 45]	«сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх господарств, за якого вони стійкі до зовнішніх загроз та ризиків, незалежні в ефективному формуванні й у раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій» [9, с. 45];
Барановський О.І. [3, с. 227]	«стан, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, і здатний задовольняти потреби сім'ї» [7, с. 227];
Зварич М.С. [2, с. 131]	«система фінансово-економічних відносин, що забезпечує стан захищеності фінансів домашніх господарств від зовнішніх та внутрішніх загроз і небезпек у процесі їх життєдіяльності, зокрема формуванні та використанні фінансових ресурсів задля розвитку та достойного існування всіх членів домогосподарства» [1, с. 131];
Коваленко В.В., Мацедонська Н.В. [6, с. 113]	«здатність домашнього господарства провадити у життя самостійні фінансово-економічні рішення відповідно до своїх інтересів у рамках правового середовища»
Стащук О., Потрапелюк М. [8, с. 79]	«сукупність фінансово-економічних, соціальних та правових відносин, що забезпечує стан найбільш ефективного формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств з метою визначення механізму виявлення та нівелювання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а також максимізації рівня добробуту домогосподарств»

Ризики та загрози фінансової безпеки домогосподарств з урахуванням поведінкових факторів

Зовнішні ризики та загрози	Внутрішні ризики та загрози
Зміна законодавства, що регулює взаємовідносини домогосподарств з фінансовою системою	Неефективне управління фінансовим потенціалом
Зміна соціально-економічної політики в країні	Ставлення до ризику членів домогосподарств
Ризики, які обумовлені фінансово-кредитними установами	Психологічні особливості членів домогосподарств
Погіршення фінансових результатів діяльності підприємств (установ)-роботодавців	Соціальне середовище членів домогосподарства
Рівень довіри до фінансових інститутів	Рівень фінансової грамотності

Джерело: складено автором на основі [5; 7; 9–11]

поведінки, тоді як ті, хто керується раціональним мисленням, виявляють вищий рівень терпимості до ризику [10].

До поведінкових факторів, які впливають на прийняття фінансових рішень домогосподарств відносять евристики, емоції, вплив ринку, неприйняття втрат. Евристики становлять собою методи аналізу економічних процесів та прийняття рішень, що базуються на інтуїції, винахідливості, аналогіях та досвіді. Вони спрощують складні методи обробки інформації для формування суджень. Основні види евристик, що впливають на процес прийняття фінансових рішень, включають: репрезентативності, доступності, прив'язки, ефект натовпу. тенденція приймати рішення або вірити в те, що роблять багато людей. Ці евристики можуть впливати на об'єктивність фінансових рішень, і їх врахування важливе для уникнення потенційних помилок та покращення якості прийнятих рішень.

Фінансові рішення домогосподарств формуються під впливом емоцій, що значно впливає на їх фінансову безпеку. До таких емоцій відносять: упередженість оптимізму, упередженість песимізму ілюзії контролю. Ці емоційні аспекти можуть впливати на об'єктивність прийнятих рішень, і їх врахування є важливим для зменшення можливих викривлень та удосконалення процесу прийняття рішень. Поведінковий аспект неприйняття втрат є ключовим аспектом в економічній психології, визначаючи тенденцію людей уникати рішень, які можуть призвести до втрат чого-небудь цінного або викликати відчуття втрати. Ця тенденція досліджується в контексті страху втрат, ілюзії безпеки та неприйняття раціональних рішень. Ілюзія безпеки виявляється в тенденції обирати менш ризиковані альтернативи навіть за умови їхньої меншої прибутковості. Знання про ці психологічні особливості дозволять визначати стратегії управління ризиками та інвестиційні підходи.

Фінансова грамотність, як здатність домогосподарств ефективно управляти своїми фінансами, безпосередньо впливає на фінансову безпеку. Рівень фінансової грамотності відображає розуміння осно-

вних фінансових концепцій та навичок у прийнятті обґрунтованих фінансових рішень, зокрема, бюджетування, інвестування, оподаткування та управління кредитами.

На основі вищезазначеного можна стверджувати, що суб'єктами фінансової безпеки домогосподарств є домогосподарства, які самостійно управляють своїми фінансовими ресурсами, а також інші учасники: держава, фінансово-кредитні установи, суб'єкти господарювання та інші домогосподарства. Взаємодія цих суб'єктів є важливою для забезпечення фінансової безпеки домогосподарств. З боку держави, як свідчить світовий досвід, застосовують дві стратегії, спрямовані на зменшення негативної дії поведінкових чинників на процес прийняття фінансових рішень домогосподарств: лібертаріанського патерналізму та підвищенні рівня фінансової грамотності населення. Перша стратегія передбачає участь держави і фінансово-кредитних інститутів у ненав'язливому стимулюванні домогосподарств до прийняття ефективних рішень шляхом інформаційних кампаній, за допомогою впливу на емоційний та соціальний контекст. Друга стратегія – це заходи з підвищення фінансової грамотності населення в країні. Впровадження просвітницьких заходів сприяють фінансовій освіченості й удосконалюють процес управління особистими фінансовими ресурсами. Домогосподарства повинні теж розробляти стратегії управління власними ресурсами залежно від макроекономічної ситуації та власних цілей. Це можуть бути: 1) стратегії, орієнтовані на запобігання негативних наслідків загроз і включають превентивні заходи, зокрема страхування ризиків, підвищення рівня фінансової грамотності; 2) стратегії, спрямовані на відновлення втрат, що включають створення резервів, застосування державних механізмів для компенсації збитків, використання досвіду проведення фінансових операцій.

Висновки. Фінансова безпека домогосподарств є складним комплексом відносин, який забезпечує стійкий стан захищеності домогосподарств від різноманітних зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків, і визначається їхньою здатністю приймати

ефективні фінансові рішення відповідно до власних інтересів. Основними об'єктами фінансової безпеки є фінансові ресурси та активи домогосподарств. На рівень фінансової безпеки домогосподарств суттєвий вплив чинять поведінкові фактори. Проведено дослідження дозволило виділити ключові зовнішні і внутрішні загрози і ризики домогосподарств в сучасних умовах, з урахуванням поведінкових чинників. Основними поведінковими чинниками зазначено ставлення до ризику, психологічні і соціальні фактори, фінансова грамотність. З'ясовано, що до

поведінкових факторів, які впливають на прийняття фінансових рішень домогосподарств відносять евристику, емоції, вплив ринку, неприйняття втрат. Рівень фінансової безпеки домогосподарств залежить не тільки від стратегій управління власними фінансовими ресурсами, але й від діяльності держави. На рівні держави використовують дві стратегії, коли держава стимулює правильні рішення через обмеження чи регулювання: лібертаріанський патерналізм та підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств.

Список літератури:

1. Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. *Economics: Principles, Problems, and Policies*. 18th ed., 2009. 784 p.
2. Зварич М.С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 15. Ч. 1. С. 130–133.
3. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. Київ : УБС НБУ, 2014. 831 с.
4. Білоус І.І. Сутнісна характеристика поняття фінансової безпеки домогосподарств. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 4 (115). С. 33–37.
5. Воробійов Ю.М., Ворошило В.В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : АРІАЛ, 2013. 232 с.
6. Коваленко В.В., Мацедонська Н.В. Сутність фінансової безпеки домогосподарств та напрями її забезпечення. *Економічний простір*. 2021. № 167. С. 111–114.
7. Полторак А.С., Паламарчук В.Ю. Моніторинг стану фінансової безпеки домогосподарств та його вплив на рівень фінансової безпеки України. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2 (39). С. 145–151.
8. Сташук О., Потрапелюк М. Наукові основи фінансового забезпечення домашніх господарств. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. № 4. С. 75–80.
9. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення / за заг. ред. Б.І. Пшика. Львів : СПОЛЮМ, 2020. 274 с.
10. Буряк А.В., Діденко І.В. Споживачі на ринку фінансових послуг: огляд поведінкових ефектів та світові підходи до їх врахування. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. No. 1. С. 18–26
11. Кізіма Т., Булавинець В., Кізіма А. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті розвитку поведінкових фінансів. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 4. С. 152–164.
12. Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>
13. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «фінанси». *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С. 100–105.
14. Про домогосподарство (домоекономіку). Проект Закону України. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1171954> (дата звернення: 05.12.2023).

References:

1. Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn (2009) *Economics: Principles, Problems, and Policies*. 18th ed. 784 p.
2. Zvarych M.S. (2015) Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi bezpeky domohospodarstv [Theoretical approaches to determining the essence of financial security of households]. *Naukovyy visnyku KhDU*, vol. 15, part. 1, pp. 130–132. (in Ukrainian)
3. Baranovs'kyu O.I. (2014) Filosofiya bezpeky [Philosophy of security]: monohrafiya: u 2 t. Vol. 1: Osnovy ekonomichnoyi i finansovoyi bezpeky ekonomichnykh ahentiv. Kyiv: UBS NBU, 831 p. (in Ukrainian)
4. Bilous I.I. (2020) Sutnisna kharakterystyka poniattia finansovoi bezpeky domohospodarstv [Essential characteristics of the concept of financial security of households]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo – State and regions. Series: Economy and entrepreneurship*, no. 4 (115), pp. 33–37. (in Ukrainian)
5. Vorobiov Yu.M., Voroshylo V.V. (2013) *Finansy domashnikh gospodarstv u finansovii systemi derzhavy* [Household finances in the financial system of the state]. Simferopol: VD «ARIAL», 232 p. (in Ukrainian)
6. Kovalenko V., Matsedonska N. (2021) Sutnist finansovoi bezpeky domohospodarstv ta napriamy yii zabezpechennia. [The essence of financial security of households and directions of its provision]. *Economic Scope*, no. 167, pp. 111–114. (in Ukrainian)
7. Poltorak A.S., Palamarchuk V.Yu. (2020) Monitorynh stanu finansovoi bezpeky domohospodarstv ta yoho vplyv na riven finansovoi bezpeky Ukrainy. [Monitoring of the Financial Security State's of the Households and its Impact on the Ukraine's Financial Security Level]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 2 (39), pp. 145–151. (in Ukrainian)

8. Stashchuk O., Potrapeliuk M. (2021) Naukovi osnovy finansovoho zabezpechennia domashnikh gospodarstv [Scientific fundamentals of financial security of households]. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, no. 4, pp. 75–80. (in Ukrainian)
9. Pshyka B.I. (eds.) (2020) *Finansova bezpeka domohospodarstv v Ukraini: suchasni problemy ta mekhanizm zabezpechennya* [Financial security of households in Ukraine: current issues and support mechanism]. Lviv: SPOLOM, 274 p. (in Ukrainian)
10. Buriak A.V., Didenko I.V. (2017) Spozhyvachi na rynku finansovykh posluh: ohliad povedinkovykh efektiv ta svitovi pidkhody do yikh vrakhuvannia [Consumers in the financial services market: a review of behavioral effects and global approaches to their consideration]. *Visnyk SumDU. Seriia «Ekonomika»*, vol. 1, pp. 18–26. (in Ukrainian)
11. Kizyma T., Bulavynets V., Kizyma A. (2022) Finansova povedinka domohospodarstv u konteksti rozvytku povedinkovykh finansiv. [Financial behavior of households in the context of the development of behavioral finance]. *Economic analysis*, no. 4, pp. 152–164. (in Ukrainian)
12. Mulska, O. (2021) Conceptual essence of the link between economic behavior of households and territorial development. *Economy and Society*, no. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16> (in Ukrainian)
13. Nahaychuk N.H. (2014) Utochnennya zmistu ponyattya «finansy domohospodarstv» u rozrizi navchal'noyi dystsypliny «finansy» [Clarifying the content of the concept of "household finances" in the context of the discipline "finance"]. *Finansovyyi prostir*, no. 2, pp. 100–105. (in Ukrainian)
14. Pro domohospodarstvo (domoekonomiku) [On household (household economy)] Projekt Zakona Ukrainy. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1171954> (accessed December 5, 2023).